

**М. В. АРСІРІЙ**

*Максим Володимирович Арсірій, прокурор прокуратури Кіровоградської області, здобувач Національної академії прокуратури України*

## **ЗАВДАННЯ ТА МЕЖІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНІТАРНО-ЕПІДЕМІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ НАСЕЛЕННЯ**

Стаття 3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Не випадково крім власне людини, у наведеному приписі згадано також такі її властивості, як життя і здоров'я, недоторканність і безпека. Адже саме вони є первинною, вихідною передумовою життєдіяльності кожного з нас. Визнаючи їх найвищими соціальними цінностями, в Конституції у такий спосіб начебто ієрархізовано потреби людини, а відтак і її права та свободи, які цими потребами зумовлюються та мають забезпечувати їх задоволення<sup>1</sup>.

Потрібно зазначити, що однією з фундаментальних основ існування та розвитку людини і громадянина є безпечні санітарно-епідеміологічні умови в країні. Так, зауважимо, що санітарне та епідемічне благополуччя населення – це стан здоров'я населення і середовища життєдіяльності людини, за якого показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами (п. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»).

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» громадяни мають право на:

- безпечні для здоров'я і життя харчові продукти, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище;
- участь у розробці, обговоренні та громадській експертизі проектів програм і планів забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, внесення пропозицій з цих питань до відповідних органів;
- відшкодування шкоди, завданої їхньому здоров'ю внаслідок порушення підприємствами, установами, організаціями, громадянами санітарного законодавства;
- достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я і їх ступінь.

Законодавством України громадянам можуть бути надані й інші права щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя.

Проте лише наявності правового механізму забезпечення перелічених вище прав і свобод людини не достатньо. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність забезпечення державою належного виконання та додержання правових приписів у досліджуваній сфері суспільних відносин.

У контексті наведеного важливого значення набуває діяльність органів прокуратури із забезпечення законності у державі, зокрема, шляхом здійснення функції нагляду за додержанням і застосуванням законів (п. 9 Перехідних положень Конституції України).

На жаль, поки що у вітчизняному законодавстві не дається визначення понять «завдання» та «межі» прокурорського нагляду, що призводить до наукових суперечок і формулювання вченими все нових і нових визначень наведених термінів. Так, власне бачення вирішення окремих проблем наглядової діяльності органів прокуратури свого часу пропонувало багато вчених та практиків: В. І. Басков, Ю. М. Грошевий, В. В. Долежан, Б. В. Коробейніков, П. М. Каркач, О. Р. Михайленко, М. В. Руденко, Г. П. Серета, М. К. Якимчук та інші дослідники.

Проте свого належного дослідження завдання та межі прокурорського нагляду за додержанням законів щодо забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення останнім часом не зазнали. Враховуючи викладене метою представленого дослідження є визначення завдань і меж прокурорського нагляду у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, а також формулювання понять «завдання» та «межі прокурорського нагляду» в досліджуваній сфері.

Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» діяльність органів прокуратури має своїм завданням захист від неправомірних посягань:

- 1) закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного і державного ладу, політичної та економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень;

2) гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина;

3) основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих Рад, органів самоорганізації населення.

Детальніше загальні завдання органів прокуратури конкретизуються у галузевих наказах Генерального прокурора України. Так, зокрема, пунктом 2 наказу Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів» від 7 листопада 2012 р. № 3 гн (далі – наказ № 3 гн) прокурорів всіх рівнів зобов'язано основним завданням прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів вважати захист від неправомірних посягань, гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, державних та суспільних інтересів.

Крім того, наприклад, зважаючи на важливість забезпечення законності у сфері земельних правовідносин Генеральний прокурор України видав наказ «Про особливості організації діяльності органів прокуратури у сферах охорони навколишнього природного середовища та земельних відносин» від 4 жовтня 2011 р. № 3/2 гн, пунктом 1 якого прокурори всіх рівнів зобов'язані забезпечити наглядову діяльність у сферах охорони навколишнього природного середовища та земельних відносин з метою захисту прав та свобод людини і громадянина, державних та суспільних інтересів.

Проте у розділі III глави 1 Закону України «Про прокуратуру» завдання органів прокуратури визначені у загальному вигляді й окремо завдання прокурорського нагляду у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення не наведені. Аналогічна ситуація наявна і в галузевих правових актах Генерального прокурора України.

Також зауважимо, що, закріплюючи у Законі України «Про прокуратуру» перелік завдань, які покладає держава на органи прокуратури України, законодавець, між тим, не визначає, що саме необхідно розуміти під завданнями прокурорського нагляду.

Так, зокрема, у довідковій літературі, серед іншого, завдання тлумачиться, як заздалегідь визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа та інше<sup>2</sup>.

Окреслюючи завдання органів прокуратури у досліджуваній сфері насамперед доцільно враховувати завдання діяльності відповідних державних органів з контролю та нагляду за додержанням і виконанням законів, спрямованих на забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення. Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 39 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ державний санітарно-епідеміологічний нагляд – це діяльність органів, установ та закладів державної санітарно-епідеміологічної служби по контролю за дотриманням юридичними та фізичними особами санітарного законодавства з метою попередження, виявлення, зменшення або усунення шкідливого впливу небезпечних факторів на здоров'я людей та із застосування заходів правового характеру щодо порушників.

Основними завданнями цієї діяльності є: нагляд за організацією і проведенням органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами санітарних і протиепідемічних заходів; нагляд за реалізацією державної політики з питань профілактики захворювань населення, участь у розробці та контроль за виконанням програм, що стосуються запобігання шкідливому впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я населення; нагляд за дотриманням санітарного законодавства; проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи, гігієнічної регламентації небезпечних факторів і видача дозволів на їх використання.

Отже, враховуючи викладене, пропонуємо під завданням прокурорського нагляду в досліджуваній сфері пропонуємо розуміти діяльність прокуратури, спрямовану на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку з метою захисту гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя.

Окремого розгляду в контексті даного дослідження потребує й питання меж прокурорського нагляду – встановлених законодавством обмежень наглядової діяльності прокурора<sup>3</sup>.

Здійснюючи нагляд за додержанням і застосуванням законів, прокурори повинні правильно визначити межі використання своїх повноважень, щоб, з одного боку, не залишити без реагування встановлені порушення закону, а з іншого – не втручатися в оперативно-господарську діяльність підприємств та не підміняти контролюючі органи, господарських керівників і посадових осіб органів державного управління<sup>4</sup>.

Зауважимо, що, наприклад, відповідно до п.6 наказу Генерального прокурора України № 3 гн прокурори всіх рівнів зобов'язані при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів органами державного нагляду (контролю) та управління:

– особливу увагу звертати на законність проведення ними перевірок суб'єктів господарювання, прийняття рішень, які зупиняють господарську діяльність, анулюють документи дозвільного характеру або передбачають інші заходи, що обмежують законні права та інтереси таких суб'єктів.

– не допускати підміни органів державного нагляду (контролю) та управління, не дублювати їх функцій. Не відображати роботу цих органів як результати нагляду за додержанням і застосуванням законів.

– за наслідками перевірок обов'язково надавати оцінку законності діяльності органів державного нагляду (контролю) та управління, уповноважених на захист прав і свобод людини і громадянина та інтересів держави. З цією метою, за необхідності, перевірки проводити безпосередньо на підпорядкованих і підконтрольних їм об'єктах.

В. Ю. Шобухін обстоює позицію, відповідно до якої специфіка прокурорського нагляду полягає в тому, що він поширюється практично на всі сфери суспільних відносин у частині, врегульованій правом<sup>5</sup>. Однак зауважимо, що таке визначення вченого, на нашу думку, занадто розширює межі прокурорського нагляду.

Також існує думка, що прокурорський нагляд у всіх сферах є наглядом за точним виконанням законів у діяльності тих або інших органів, установ та організацій, посадових осіб і громадян, а не за власне їх діяльністю. Навіть при здійсненні нагляду щодо тих органів, діяльність яких за своїм змістом і характером майже повністю складається із застосування законів, принципова сутність прокурорського нагляду не змінюється. Він залишається наглядом за точним виконанням законів у цій діяльності, а не безпосередньо за діяльністю<sup>6</sup>.

Важливо зауважити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори здійснюють нагляд за додержанням законів і правильним їх застосуванням. У контексті вказаного потрібно звернутися до поглядів С. С. Алексєєва, який зазначає, що право формується за допомогою закону, воно виражається та закріплюється в законі. Однак саме право – не закон, право – нормативний інституційний регулятор, виражений у системі загальнообов'язкових, формально визначених норм, критерій юридично правомірної поведінки<sup>7</sup>. Так, приміром, права і свободи людини та громадянина щодо безпечних умов життя закріплені у Конституції України і Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

Як вважає О. Р. Михайленко, прокурору також не піднаглядна діяльність, яка не врегульована законом та оцінка якої виходить за межі юридичних критеріїв, наприклад, політично-виховна, педагогічна, наукова, творча, виробничо-технічна тощо. Відомчі нормативні акти прокурора повинні цікавити лише з точки зору виявлення причин та умов, що сприяють порушенню законності<sup>8</sup>.

Враховуючи зазначене актуальною є позиція А. Казаріної: сьогодні прокурор не може ігнорувати постанови уряду, якщо в них містяться механізми реалізації закону, без якого норма права нежиттєздатна<sup>9</sup>. Наприклад, у ч. 8 ст. 31 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» визначено, що установи і заклади державної санітарно-епідеміологічної служби здійснюють свою діяльність на підставі положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні та положення про державну санітарно-епідеміологічну службу України, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, а також положень про державну санітарно-епідеміологічну службу інших державних органів, зазначених у частині першій цієї статті, що затверджуються керівником відповідного державного органу за погодженням з головним державним санітарним лікарем України.

Розглядаючи межі прокурорського нагляду у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, не можемо оминати увагою й міжнародні правові акти, оскільки відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно ж з ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Так, наприклад, відповідно до п. «б» ч. 2 ст. 24 Конвенції про права дитини Держави-учасниці, визнаючи право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я, домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходи щодо забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги.

Крім того, необхідно звернути увагу на погляди окремих дослідників, які вважають, що відсутність правової регламентації тієї чи іншої діяльності повинна ставати «шлагбаумом» на шляху до прокурорського впливу. Разом із тим, якщо неврегульована законом діяльність підприємств, організацій призводить до серйозних правопорушень, то обов'язок встановлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, також диктує необхідність застосування прокурорських повноважень<sup>10</sup>.

Отже, на нашу думку, межі прокурорського нагляду визначаються, по-перше, наявністю правового регулювання відносин щодо забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення та, по-друге, з обов'язковою відсутністю підміни відповідних державних органів. Тобто у даному випадку пропонується використання, відповідно, правового та функціонального критеріїв.

На підставі викладеного під межами прокурорського нагляду у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення пропонуємо розуміти суспільні відносини щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, а також інтересів держави у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, що врегульовані правовими нормами (міжнародні нормативно-правові документи, закони та підзаконні акти), за додержанням і застосуванням яких у межах своїх повноважень здійснюють нагляд Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори.

Підсумовуючи викладене зауважимо, що прокурорський нагляд у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення має особливі завдання, які є похідними від загальних завдань діяльності прокуратури України. Крім того, правильне визначення меж діяльності прокуратури у вказаній сфері матиме своїм наслідком повне й ефективне здійснення захисту прав і свобод людини та громадянина.

<sup>1</sup> Конституція України: науково-практичний коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; ред. кол.: В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий та ін. – Х.: Право; К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 20.

<sup>2</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – С. 284.

<sup>3</sup> Карпов Н. Хорошая теория – залог успешной практики / Н. Карпов // Законность. – 2008. – № 7. – С. 14.

<sup>4</sup> Миколенко А. И. Законы Украины «О прокуратуре», «О милиции», «Об адвокатуре»: комментарии / А. И. Миколенко, А. Н. Миколенко. – [3-е изд. исправл. и дополн.]. – Х. : ООО «Одиссей», 2004. – С. 66.

<sup>5</sup> Шобухин В. Ю. Прокуратура – основа надзорно-контрольной власти России / В. Ю. Шобухин // Государство и право. – 2007. – № 11. – С. 92.

<sup>6</sup> Новиков С. Г. Прокурорский надзор и социалистическая демократия (Некоторые вопросы совершенствования прокурорского надзора на современном этапе развития социалистической демократии) / С. Г. Новиков // Вопросы прокурорского надзора : сб. научн. трудов ; отв. ред. В. К. Звирбуль. – М.: Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1972. – С. 142.

<sup>7</sup> Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия : опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – С. 239.

<sup>8</sup> Михайленко О. Р. О пределах прокурорского надзора / О. Р. Михайленко // Прокуратура в системе политических и правовых институтов общества : материалы Всесоюзной научно-практической конференции, проведенной в прокуратуре Союза ССР 1–2 декабря 1989 г. – М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка, 1990. – С. 127.

<sup>9</sup> Казарина А. Предмет общего надзора / А. Казарина // Законность. – 2004. – № 11. – С. 7.

<sup>10</sup> Сопраньков Г. А. О предмете прокурорского надзора / Г. А. Сопраньков // Прокуратура в системе политических и правовых институтов общества: материалы Всесоюзной научно-практической конференции, проведенной в прокуратуре Союза ССР 1–2 декабря 1989 г. – М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка, 1990. – С. 128–129.

### Резюме

**Арсірій М. В. Завдання та межі прокурорського нагляду у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення.**

У статті досліджується сутність завдань та меж прокурорського нагляду за додержанням законів щодо забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, а також формулюються авторські поняття «завдання» та «межі прокурорського нагляду» в досліджуваній сфері.

Автор під завданням прокурорського нагляду в досліджуваній сфері пропонує розуміти діяльність прокуратури, спрямовану на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку з метою захисту гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя.

Під межами прокурорського нагляду у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення пропонується розуміти суспільні відносини щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, а також інтересів держави у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, що врегульовані правовими нормами (міжнародні нормативно-правові документи, закони та підзаконні акти), за додержанням і застосуванням яких, у межах своїх повноважень, здійснюють нагляд Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори.

**Ключові слова:** санітарно-епідемічне благополуччя, прокурорський нагляд, додержання і застосування законів, завдання прокурорського нагляду, межі прокурорського нагляду.

### Резюме

**Арсірій М. В. Задания и пределы прокурорского надзора в сфере обеспечения санитарно-эпидемиологического благополучия населения.**

В статье исследуется сущность заданий и пределов прокурорского надзора за соблюдением законов, направленных на обеспечение санитарно-эпидемиологического благополучия населения, а также формулируются авторские понятия «задания» и «пределы прокурорского надзора» в исследуемой сфере.

Автор под задачей прокурорского надзора в исследуемой сфере предлагает понимать деятельность прокуратуры, направленную на всемерное утверждение верховенства закона, укрепление правопорядка с целью защиты гарантированных Конституцией и законами Украины прав и свобод человека и гражданина в сфере обеспечения санитарно-эпидемиологического благополучия.

Под пределами прокурорского надзора в сфере обеспечения санитарно-эпидемиологического благополучия населения предлагается понимать общественные отношения по защите прав и свобод человека и гражданина, а также интересов государства в сфере обеспечения санитарно-эпидемиологического благополучия населения, которые урегулированы правовыми нормами (международными нормативно-правовыми документами, законами и подзаконными актами), за соблюдением и применением которых, в пределах своих полномочий, осуществляют надзор Генеральный прокурор Украины и подчиненные ему прокуроры.

**Ключевые слова:** санитарно-эпидемиологическое благополучие, прокурорский надзор, соблюдение и применение законов, задания прокурорского надзора, пределы прокурорского надзора.

### Summary

**Arsiriy M. Tasks and limits of prosecutorial supervision in the area of sanitary and epidemiological welfare of the population.**

This article examines the nature and extent of the prosecutor's job supervision of the observance of laws aimed at ensuring sanitary and epidemiological welfare of the population, and the author formulated the concept of "tasks" and "limits of prosecutorial supervision" in the study area.

The author under the task of prosecutorial supervision in the study area has to understand the activities of prosecutors, pushing towards the rule of law, strengthening the rule of law for the protection guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine of the rights and freedoms of man and citizen in the field of sanitary and epidemiological welfare.

Under the limits prosecutorial supervision in the field of sanitary and epidemiological welfare of the population is to be understood public relations for the protection of the rights and freedoms of man and citizen, as well as the interests of the state in the field of sanitary and epidemiological welfare of the population that settled rules of law (international legal documents, laws and regulations), compliance and use are within the powers of oversight prosecutor General of Ukraine and subordinate prosecutors.

**Key words:** sanitary-epidemic welfare, public prosecutor's supervision, compliance and enforcement of laws, the tasks of prosecutorial supervision, the limits of prosecutorial supervision.

Отримано 18.03.2013

УДК 343.851.5

**А. В. ДВОРКОВА**

*Анна Валентинівна Дворкова, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*

## **ВПЛИВ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЖІНОЧОЇ СТАТІ**

Злочинність неповнолітніх жіночої статі – важлива складова частина загальної злочинності. Вона водночас є одним із різновидів жіночої та підліткової злочинності.

Актуальність даної статті обумовлюється потребою запобігання злочинності неповнолітніх жіночої статі і проявляється в тому, що сьогодні це питання в Україні набуло загальнодержавного значення.

Метою статті є на підставі аналізу наукових поглядів на злочинність неповнолітніх жіночої статі визначити специфіку впливу такої детермінанти злочинної діяльності, як недоліки виховної роботи з неповнолітніми жіночої статі в шкільному колективі.

Методологічною основою даної публікації стали роботи провідних радянських, російських та українських вчених, таких як: А. П. Тузов, Я. М. Шевченко, І. П. Лоновенко, Й. С. Ной, В. В. Скибицький, Л. С. Дубчак, Ю. А. Абросімова, А. П. Закалюк та ін.

Відомо, що освіта – дуже важливий чинник. Він справляє вплив на становлення особи, розвиток її ідейних, моральних, етичних та культурних засад.

Метою освіти є всебічний розвиток дитини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня народу<sup>1</sup>.

З одного боку, освіта сприяє підвищенню інтелектуального і культурного рівня молоді людини. Діти потребують розкриття глибокого внутрішнього сенсу культури поведінки. Стиль поведінки підлітків значною мірою складається під впливом громадської думки, тому важливо, щоб до сфери суспільних оцінок увійшла культура поведінки. Велике значення мають культурні національні особливості, які склалися в результаті етичного розвитку поколінь, що є неодмінним атрибутом загальнолюдської культури. З іншого боку, освіта має величезні профілактичні можливості, що допомагають запобігти виникненню і розвитку негативних поглядів серед неповнолітніх.

Попри всі спроби вдосконалення системи освіти України криза різних сфер життя в нашому суспільстві не обминула й школу, поглибивши, зокрема, відчуження учнів від шкільного середовища. Як результат, ми можемо виділити цілу низку негативних тенденцій та явищ, які спостерігаються в різкому зростанні злочинності серед неповнолітніх жіночої статі.

Метою школи, як відомо, є не лише навчання дітей та здійснення цілеспрямованої підготовки до самостійного життя, а й їх виховання.

Тим самим забезпечується всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудової підготовки, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про людину і суспільство. Втім, і сьогодні переважна більшість батьків (83 %) переконані в тому, що школа «повинна і вчити, і виховувати», і лише (12 %) вважають, що справа школи – лише навчання, але не виховання<sup>2</sup>. Важливо зазначити, що школа може дати дітям інформацію не лише про природу злочинності, а й про наслідки вчинення злочинів, роботу системи кримінального правосуддя і шляхи попередження злочинності.

Можна визначити такі характерологічні особливості підлітків із проблемних сімей, що сприяють злочинній діяльності:

**Переконаність у своїй непотрібності.** Дівчата із проблемної сім'ї, як правило, розчаровані в собі, вважають себе невдахами, не вбачають можливості змінити своє положення, а їх поведінка стає агресивною, вчинки – брутальними. Вони втікають з дому, вживають алкоголь, наркотичні та психотропні речовини.